

ARALIK 2023

DEPREMİN ARDINDAN KADINLAR VE KIZ ÇOCUKLARI

TÜRKİYE'DEKİ DEPREMLERİN ETKİSİ: DEPREM SONRASI
ADALETE ERİŞİMİN ÖNÜNDEKİ ENGELLER – KADINLARIN
HUKUKİ ÖNCELİKLERİNE DAİR SAHA ARAŞTIRMASI
TESPİTLERİ

©2024 UN Women.

Bu yayın Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi (UN Women) ve Türkiye Barolar Birliği tarafından hazırlanmıştır. UN Women'in veya Türkiye Barolar Birliği'nin yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen kopyalanamaz, çoğaltılamaz veya yayınlanamaz. İlgili kaynağa atıfta bulunulması şartıyla alıntı yapılabilir.

Bu yayında ifade edilen görüşler yalnızca yazar(lar)a aittir ve UN Women'in, Birleşmiş Milletlerin veya bağlı kuruluşlarının ve Türkiye Barolar Birliği'nin görüşlerini yansıtmayabilir.

UN Women Türkiye tarafından hazırlanmıştır.

Saha Araştırmasına Katkı Sunanlar

Türkiye Barolar Birliği

- Gülşah Gülen Çiftçi

Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu (TÜBAKKOM) Üyeleri

- Ilgaz Lale Kocakundakçı, Attorney at Law, Kırklareli Bar Association
- Attorney Birsen Baş Topaloğlu, Attorney at Law, Istanbul Bar Association
- Pervin Tasci Durak, Attorney at Law, Bilecik Bar Association
- Sema Yurtbilir Yavuz, Attorney at Law, Nevşehir Bar Association
- Nur Deniz Toklu, Attorney at Law, Antalya Bar Association
- Elif Oya Gültekin, Attorney at Law, Artvin Bar Association

UN Women Türkiye Ofisi

- Doç. Dr. Nadire Özdemir
- Fatma Betül Bodur
- Çağla Şahin

Yazar: Doç. Dr. Nadire Özdemir – UN Women Türkiye Ofisi Ulusal Danışmanı

Yayına Hazırlayanlar (UN Women, alfabetik sıra ile): Asya Varbanova, Fatma Betül Bodur, Zeliha Ünalı

Fotoğraf: Nilüfer Baş / UN Women

Teşekkür

UN Women Türkiye ve Türkiye Barolar Birliği, odak grup görüşmelerine katılmayı kabul ederek zor deneyimlerini paylaşan depremzede kadınlara içten şükranlarını sunar. Zorlu koşullar altında çalışan ve kendileri de depremden etkilenmiş olan avukatlara, il barolarına, kamu kurumu ve sivil toplum kurumu çalışanlarına da değerli katkı ve görüşleri için teşekkür ederiz.

İÇİNDEKİLER

<u>GİRİŞ</u>	5
<u>METODOLOJİ</u>	6
<u>TEMEL BULGULAR</u>	8
<u>HUKUKİ ÖNCELİKLER VE ÖNERİLER</u>	20
<u>KAYNAKÇALAR</u>	23

GİRİŞ

6 Şubat 2023 tarihinde, Türkiye'nin Kahramanmaraş bölgesi, Richter ölçeğine göre 7.7 ve 7.6 büyüklüğünde iki yıkıcı depremle sarsıldı. İlk depremlerden sonraki günlerde, binlerce artçı deprem meydana geldi.¹ Etkisi Türkiye'nin güneydoğu bölgesinde hissedilen depremin ardından, 11 ilde olağanüstü hal ilân edildi.² Hatay, Kahramanmaraş, Adıyaman ve Gaziantep'in (Islahiye ve Nurdağı ilçeleri) en çok etkilenen bölgeler olduğu bildirildi. Türkiye'nin son yüzyılda karşılaştığı en yıkıcı afet olan bu depremler, aynı zamanda, yüzlerce yıldır ülkenin güneydoğu bölgesinde yaşanan en büyük depremler oldu.

Deprem riski taşıyan bir bölge için bile bu felaket, kapsamı ve yol açtığı yıkımın büyüklüğü bakımından eşi benzeri görülmemiş bir yıkımla sonuçlandı. Resmi verilere göre, bölgede yarısı kadın ve kız çocuklarından oluşan yaklaşık 15,8 milyon kişi depremden dolayı olarak veya doğrudan etkilendi.³ 50.000'in üzerinde can kaybı yaşandı ve 100.000'in üzerinde insan yaralandı.⁴ 3.3 milyon kişi yerinden olmuş ve yaklaşık olarak 2 milyon kişi geçici yerleşim merkezlerinde yaşamakta barınmaktadır. Apartmanlar ve köy evleri 110.000 kilometrekarelik devasa bir alanda harabeye dönmüştür.⁵

Küresel ölçekteki bulgular, kadınların ve kız çocuklarının hem ihtiyaçlarının dile getirilmesini hem de aldıkları hizmetlere erişimlerini ve bu hizmetlerin türlerini etkileyen mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve sosyal normlar nedeniyle, krizlerden daha ağır bir biçimde etkilendiğini göstermektedir.⁶ Türkiye'de yapılan ilk değerlendirmeler de kadınların ve kız çocuklarının depremlerden ağır bir biçimde etkilendiğini ortaya koymakta; aynı zamanda, önceden var olan eşitsizliklerin daha da kötüleşeceğine dair dikkate alınması zorunlu bir riskin varlığına⁷ ve bölgede kadına ve kız çocuklarına yönelik şiddetin arttığına⁸ dikkat çekmektedir. Küresel insani yardım topluluğu, toplumsal cinsiyet eşitliği ile kadın ve kız çocuklarının güçlenmesine destek olmanın hem insan haklarının hem de etkili insani yardım faaliyetlerini hayata geçirebilmenin bir gereği olduğu konusunda fikir birliğine varmıştır. Bununla birlikte, aynı uluslararası topluluk, toplumsal cinsiyet eşitliği taahhütlerini uygulamaya dökmek ve bunların isteğe bağlı olmayıp koordine hazırlık ve müdahale programlarının tamamının merkezinde yer almasını sağlamak için daha fazla çabaya ihtiyaç olduğunu da kabul etmiştir.⁹

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW Komitesi), kadınların adalete erişimine yönelik 33 Sayılı Genel Tavsiyesinde adalete erişimin "*adalet sistemlerinin sorgulanabilirliği, mevcudiyeti, erişilebilirliği, kalitesi ve güvenilirliğini ve mağdurlar için kanun yollarını içinde barındırdığını*" belirtmektedir.¹⁰ İlgili tavsiye kararında erişilebilirliğin ise "*gerek resmi ve gerekse yarı-yargısal adli sistemler dâhil tüm yargı sistemlerinin güvenli, düşük maliyetli, kadınlara fiziksel olarak erişilebilir olmasını; ayrımcılığın kesişen ve birleşen türleriyle yüz yüze gelen kadınlar da dâhil olmak üzere tüm kadınların ihtiyaçlarına uygun ve bu ihtiyaçlara uyarlanabilir olmasını*" gerektirdiği vurgulanmaktadır.¹¹ Ancak afet dönemlerinde diğer haklarda olduğu gibi adalete erişimde de zorluklar yaşanabilmektedir. Kadınların adalete erişiminin sağlanmasına yönelik alınacak tüm tedbirlerde afetin toplumsal cinsiyet temelli etkileri dikkate alınmalıdır. Aynı zamanda, CEDAW Komitesi'nin rehberliği doğrultusunda, afet çabaları, kadınların afet kaynaklı zararlar için adalete erişimini de dikkate almalıdır.¹²

1 Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, AFAD verilerine göre.

2 Adıyaman, Gaziantep, Kilis, Hatay, Malatya, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Kahramanmaraş ve Şanlıurfa ve Elazığ. AFAD, 03.04.2023 tarihinde deprem bölgesine 6 ilin daha eklendiğini duyurdu: Bingöl, Kayseri, Mardin, Tunceli, Niğde ve Batman. Bu araştırmanın amaçları doğrultusunda; Adıyaman, Gaziantep, Hatay, Malatya ve Kahramanmaraş, araştırma sadece bunları kapsadığı için "deprem bölgesi" veya "bölge" olarak anılacaktır.

3 T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı – 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporuna bu bağlantıdan erişilebilir: <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaraş-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf>

4 UN OCHA (Nisan 2023) İnsani Yardım İhtiyaç ve Müdahale Özeti -Türkiye. Bu bağlantıdan erişilebilir: Available at this: <https://reliefweb.int/report/turkiye/turkiye-humanitarian-needs-and-response-overview-interim-update-published-11-april-2023-entk>

5 Supra Not 3.

6 Bu husus, CEDAW Komitesinin 37 sayılı, iklim değişikliğinde afet riskinin azaltılmasının toplumsal cinsiyetle ilgili boyutlarına ilişkin Genel Tavsiyesinde de yer almaktadır. Genel Tavsiyeye [bu bağlantıdan](#) ulaşılabilir.

7 UN Women (Mart 2023) UN Women Brief on Earthquakes in Türkiye: Impacts and Priorities for Women and Girls, [bu bağlantıdan](#) ulaşılabilir.

8 UN Women, Her Aftermath – The Impact of the Earthquakes in Türkiye: Focus on Prevention and Response to Violence against Women and Girls, s.6, [bu bağlantıdan](#) ulaşılabilir.

9 IASC (2017) Policy Gender Equality and the Empowerment of Women and Girls in Humanitarian Action, [bu bağlantıdan](#) ulaşılabilir.

10 CEDAW/C/GC/33, paragraf 1. Tavsiyenin Türkçe tam metnine şu adresten erişilebilir: <https://www.aile.gov.tr/media/35253/cedaw-33-sayili-genel-tavsiye-karari.pdf> (E.t. 16.08.2023).

11 CEDAW/C/GC/33, paragraf 14/c.

12 CEDAW/C/GC/37, paragraf 26-27.

Bu ilkeler doğrultusunda, BM Kadın Birimi ve Türkiye Barolar Birliği (TBB) tarafından depremden etkilenen Adıyaman, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş ve Malatya illerini kapsayan bir saha araştırması şekillendirilmiştir. Araştırma:

- Kadınların deprem sonrasında haklarını kullanırken karşılaştıkları en acil sorunları ve dolayısıyla öncelikli hukuki ihtiyaçlarını belirlemeyi,
- Kadınların haklarını yetkili makamlar önünde tam olarak kullanmalarını desteklemek için neler yapılabileceğine dair fikir edinmeyi hedeflemiştir.

Bu rapor, araştırmanın temel bulgularını özetlemekte ve kadınların adalete erişimi konusunda afet sonrasında iyileşme sürecinde yapılabilecek çalışmalara yönelik öneriler sunmaktadır. Raporun ilk bulguları, kadınların deprem sonrası hukuk okuryazarlığının artırılmasına yönelik TBB ve BM Kadın Birimi ile gerçekleştirilen ortak çalışmalara yön vermiş olup, belirlenen hukuki alanlar, adı geçen il barolarına kayıtlı avukatlara yönelik teknik bilgi tazeleme oturumlarının temelini oluşturmuş, bu avukatlar tarafından geçici yerleşim merkezlerinde kadınlar için düzenlenen bilgilendirme oturumlarında kadınlara aktarılmış ve bilgilendirici hukuki materyallerin üretilmesi sırasında kullanılmıştır.

METODOLOJİ

Saha araştırmasında nitel yöntem kullanılmıştır. Bu doğrultuda il barolarıyla ikili görüşmeler, doğrudan depremden kadınlarla birlikte çalışan barolar, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının da dahil olduğu çok paydaşlı toplantılar ve kadınlarla odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir.¹³

Söz konusu toplantılar ve görüşmeler de Ağustos-Eylül 2023'te Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Malatya ve Adıyaman'da uygulanmıştır. Toplamda, her ilde birer tane olmak üzere beş OGG, beş ikili baro toplantısı ve beş çok paydaşlı toplantı gerçekleştirilmiştir. Adıyaman'da baro ve çok paydaşlı toplantılar çevrimiçi olarak yapılırken, diğer tüm toplantılar fiziksel olarak gerçekleştirilmiştir.¹⁴ Odak grup görüşmelerinin tümü her ilde yüz yüze yapılmıştır. Kamu kurumları ve sivil toplumdan gelen temsilciler çeşitlilik gösterirken, tüm illerde Barolar ve Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerine danışılmıştır. Araştırmada toplamda geçici yerleşim alanlarında yaşayan depremden sağ kurtulan 44 kadına, 14 avukata, 18 kamu görevlisine ve 2 sivil toplum temsilcisine ulaşılmıştır.¹⁵

Çok paydaşlı toplantılar ve barolar ile yapılan ikili görüşmeler, kadına yönelik şiddet bağlamı da dahil olmak üzere, bölgedeki kadınların adalete erişimde karşılaştıkları engeller hakkında önemli ön bilgiler ortaya çıkarmıştır. Her iki toplantı da hedeflenen illerde deprem sonrası durumun hizmet sağlayıcılar açısından genel bir analizini ve saha araştırmasının temelini oluşturan odak grup görüşmeleri sırasında hangi konuların daha detaylı ele alınması gerektiğine dair veriler sağlamıştır.

13 Nitel bir araştırma yöntemi olan odak grup, genellikle "bir moderatör tarafından yönetilen ve belirli bir dizi konuya odaklanan, önceden seçilmiş katılımcılar arasında etkileşimli bir görüşmedir". (Monique M. Hennink, Focus Group Discussions, New York: Oxford University Press, 2014, s. 1). Bu görüşme, seçilmiş olan katılımcıların ortak bir özelliği veya deneyimine dayanarak etkileşimsel olarak yapılan bir tartışmadır. Ortak özellikler temelinde grupta belirli bir homojenliğin aranması, katılımcıların kendilerine benzeyen kişiler arasında görüşlerini daha rahat aktarabildiği düşüncesinden kaynaklanmaktadır (Hennink, s. 38-39). Saha araştırmasında farklı illerden farklı özellikleri haiz kadınların en temel ortak paydası 6 Şubat 2023 ve sonrasındaki depremleri deneyimlemiş olmalarıdır.

14 10 Ağustos 2023'te Malatya'da meydana gelen deprem nedeniyle Adıyaman Barosu ikili toplantı ve Adıyaman'daki çok paydaşlı toplantı iptal edilip, daha sonra çevrimiçi olarak gerçekleştirildi.

15 Gaziantep'te 6, Hatay'da 11, Kahramanmaraş'ta 7, Adıyaman'da 14 ve Malatya'da 6 kadınla odak grup görüşmeleri yapıldı. Malatya'da Ağustos ayı için planlanan odak grup toplantısı, başlangıçta 10 Ağustos 2023'te planlanan odak grup toplantısında yaşanan kesintiler nedeniyle Eylül ayında tekrarlandı.

Gerek paydaş toplantıları gerekse odak grup görüşmeleri daha önce yapılmış araştırmalardan; buna yönelik hazırlanmış rehberlerden¹⁶ ve BM Kadın Birimi'nin daha önce gerçekleştirdiği değerlendirme ve saha ziyaretlerinin raporları¹⁷ ve gözlemlerinden hareketle oluşturulmuş temalar eşliğinde şekillendirilmiştir. Özel hukuk sorunları, kamu hukuku sorunları, şiddete yönelik hususlar ve çocukları ilgilendiren hususlar olarak dörde ayrılan temalar temelinde ilgili toplantıları yönlendiren sorular ve odak grup görüşmelerinde kullanılan yarı yapılandırılmış sorular hazırlanmıştır. Her iki grup soru içerisinde uzman psikoloğun da bulunduğu BM Kadın Birimi ekibi, ulusal danışmanları ve Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu (TÜBAKKOM) üyeleri tarafından gözden geçirilerek son halini almıştır.

Saha araştırmasını temel alan bu raporda, kadınların özellikle "sorun" veya "acil ihtiyaç" olarak belirttiği hukuki meseleler ele alınmış; barınma ve temel ihtiyaçlarla ilgili farklı hizmetlere ilişkin sıklıkla dile getirdikleri genel memnuniyetlere değinilmemiştir. Dolayısıyla görüşülmüş olan kadınların çeşitli hizmet ve yardımlardan memnun bir şekilde yararlandığı, ancak raporun sadece eksikliklere ve sorunlara odaklanan bir tespit çalışması olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu bağlamda, yaşanan kurumsal ve kişisel yaralar ve hasarlara rağmen, deprem bölgesinde kamu ve sivil toplum aktörlerinin yanı sıra baroların da üstlendiği çok değerli ve özverili çalışmalar ve süregelen insani kaygılar karşısında üretilen iyi uygulamalar gözardı edilmemelidir.¹⁸

Odak grup görüşmesi katılımcıları, Türkiye Deprem Müdahale Koruma Sektörü'nün paydaşları olan ve kadınlarla temas halinde olan sivil toplum ve kamu paydaşları tarafından gönüllülük¹⁹ esasına göre seçilmiştir.²⁰ Odak gruplar yaklaşık olarak 6-14 kişiden oluşmuştur. Söz konusu gruplarda çeşitliliğe olabildiğince özen gösterilmiştir. Bu doğrultuda evli olan/olmayan, ebeveyn olan/olmayan ve farklı yaş gruplarından oluşan kadınlar katılımcı olarak seçilmiştir.²¹ Çalışma kapsamındaki tüm odak grup görüşmeleri geçici yerleşim merkezlerinde yüzyüze gerçekleştirilmiştir.²²

16 Bu kapsamda en önemli metin Türkiye Barolar Birliği'nin "Depremzedeler için Hukuk Rehberi" olmuştur. Rehberin tamamı için bkz. <https://d.barobirlik.org.tr/2023/DepremzedelericinHukukRehberi/4/> (E.t. 19.08.2023).

17 UN Women, Brief on Earthquakes in Türkiye: Impact and Priorities for Women and Girls, March 2023. Raporun tamamına şu adresten erişilebilir: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2023-03/UN%20Women%20Brief%20on%20Earthquake%20in%20Türkiye%20Gendered%20Impacts%20and%20response_0.pdf (E.t. 19.08.2023); UN Women, Her Aftermath: The Impact of the Earthquakes in Türkiye: Perspectives of Civil Society Organizations Working for the Rights of Women and Girls, May 2023. Raporun tamamına şu adresten erişilebilir: <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/05/her-aftermath-the-impact-of-the-earthquakes-in-turkiye-perspectives-of-civil-society-organizations-working-for-the-rights-of-women-and-girls> (E.t. 19.08.2023); UN Women, Her Aftermath: The Impact of the Earthquakes in Türkiye: Focus on Prevention and Response to Violence Against Women and Girls, July 2023. Raporun tamamına şu adresten erişilebilir: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2023-10/her_aftermath_evaw_mission_report_2.pdf (E.t. 31.10.2023).

18 İyi uygulamalara dair bulgular için bkz. Supra not 17'de yer alan raporlar.

19 Yaklaşık olarak 1-1,5 saat süren odak grup görüşmelerinin gönüllülük ve gizlilik esasına dayandığı görüşme öncesinde katılımcılara açıklanmış, dilerlerse istedikleri zaman görüşmeyi terk edebilecekleri hatırlatılmıştır. Görüşmelerde ses kayıt cihazı kullanılmamış; sadece katılımcıların izni alınarak Microsoft 365 mobil uygulamasının dikte özelliğinden yararlanılmış ve ortaya çıkan transkripsiyon not tutan 3 farklı araştırmacının notları karşılaştırılarak metin haline getirilmiştir.

20 CEDAW Komitesi 37 Sayılı Tavsiye Kararı'nda (paragraph 27) da altı çizilen katılım ilkesiyle paralel bir şekilde.

21 Supra Not 15.

22 Araştırmacının konumu ve araştırma konusu kişilerle arasındaki ilişkiye de değinmekte fayda vardır. Nitel araştırmalarda "düşünümellik" (reflexivity) ve konumallık (positionality) olarak ifade edilen bu husus araştırmacının diğer kişilere ilişkin konumu ve araştırmayı yürüten etkilediği dinamiklerin farkındalığıyla da ilgilidir (Bkz. Norman Denzin; Yvonna S. Lincoln (Eds), The SAGE Handbook of Qualitative Research, London: SAGE, 2018. s. 102, 277, 444). Nitel araştırmalarda araştırmacının sahada kendisini nerede konumlandığını açıklaması, araştırmayı daha anlaşılır kılmamasının yanı sıra, görüşülen kişilere erişim ve elde edilen bilginin güvenilirliğini de etkilediği ileri sürülmektedir (Ayça Ergun, Aykan Erdemir, "Negotiating Insider and Outsider Identities in the Field: "Insider" in a Foreign Land; "Outsider" in One's Own Land", s. 18, <https://doi.org/10.1177/1525822X09349919>). Bu anlamda araştırmacının konumu "ayrık değil; ilişkiseldir". Araştıran kişi ile araştırılan kişi arasındaki ilişki ve etkileşim, elde edilen verinin niteliğinde olduğu kadar yorumunda da önemlidir. Araştırmacının görüşüldüğü kişilerin özelliklerine yakınlık içermesi anlamında "içeriden" (insider) veya onların ortak deneyimine yabancı olarak "dışarıdan" (outsider) biri olarak konumlanması söz konusu olabilir (İçeriden" veya "dışarıdan" bir araştırmacı olmayla ilgili etik sorunlar için bkz. Bridgette Toy – Cronin, "Ethical Issues in Insider-Outsider Research", The SAGE Handbook of Qualitative Research Ethics içinde, Ed. Ron Iphofen; Martin Tolich, London: SAGE, ss. 455-469). Bu araştırmada da araştırmacıların konumlarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Araştırmacıların depremi yaşamamış ve uzak illerde yaşayan kadınlar olması tartışmaların farklı hızlarda ilerlemesine neden olmuştur. Depremde olmamak araştırmacıları dışarıdan bir konuma yerleştirirken, kadınlık deneyimleri ve ortak kimlik olarak kadınların sorunları içeridekiler arasında bilgi alışverişini kolaylaştırmıştır.

TEMEL BULGULAR

Avrupa Konseyi tarafından ortaya koyulan çerçevede, adalete erişimin önündeki engeller genel olarak “yasal ve kurumsal” veya “sosyal, kültürel ve ekonomik” olarak iki ana hat üzerinde tartışılmaktadır.²³ Afet dönemlerinde ise halihazırdaki bu engellerin özellikle “ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer görüşler, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, engellilik, doğum, yaş veya diğer statüler temelinde”²⁴ dezavantajlı gruplar açısından daha da derinleşmesi söz konusudur. Daha önce altı çizildiği üzere bu gruplar arasında kadınlar ve kız çocukları adalete erişimde en büyük zorlukları yaşamaktadır.²⁵ Saha araştırması, bu çerçeveye dayanarak adalete erişimin önündeki temel engelleri ve kadınların öncelikli yasal ihtiyaçlarını tespit etmeye çalışmıştır.

Araştırma, depremin ardından kadınların aşağıda açıklandığı üzere her iki tür engelle de karşılaştığını ortaya koymuştur. Genel olarak, odak grup görüşmelerine katılan kadınlar arasında çaresizlik, yılgınlık ve kurumlara ya da kurumların ihtiyaç duyulan bilgi, hizmet veya korumayı sağlama konusunda güvensizlik duyguları öne çıkmıştır. Depremden sağ kurtulmuş olmalarına rağmen deprem sonrasında önemli zorluklarla karşılaşmış olmaları ve bu zorluklarla başa çıkmada bazen belirsiz olan süreçler kadınları yorgun ve yılgın hale getirmiştir. Bu bulgular, erişilebilir bilgi yayma faaliyetlerinin ve hayatta kalanlara yönelik psikososyal desteğin yaygınlaştırılması ihtiyacını ortaya koymuştur.

Biz yarınımızı bilmiyoruz, her şeye soru işaretiyle bakıyoruz. Şükrettik, yaşıyoruz şimdi; ama özür diliyorum, “ölen mi şanslı, yaşayan mı şanslı” dedik yani. Hepimiz bunu söyledik, sıfırlandık.

Hatay'dan bir depremzede kadın

Görüşmelerde kadınların kimi sorulara yönelik daha yüzeysel bilgi verdiği; kimi sorunları da sorulmadan kendilerinin gündeme getirdiği not edilmiştir. Örneğin şiddet konusunu konuşmada daha çekingen, erken yaşta evliliklere yönelik daha savunmacı bir tutum sergilemişlerdir.²⁶ Öte yandan çocukların güvenliği veya geleceğine ilişkin kaygı ve endişelerini konuşmaya daha hevesli ve bu konuda şikayetlerini dile getirmede daha cesur oldukları gözlemlenmiştir.

Çocuklara ilişkin meseleler, odak grupların ortak paydada birleştiği en temel konu olmaktadır. Öte yandan en tartışmalı olan konu ise; “deprem sonrası müdahalenin yeterliliği” olarak kaydedilmiştir. Bir kısım katılımcı erken müdahale hususunda özellikle barınma ve temel ihtiyaçlar açısından desteğin “tartışmasız” şekilde yeterli olduğunu düşünürken, bir kısım katılımcı buna tamamen karşı çıkmıştır. Bilgilendirme ve öngörülebilirlik açısından yetersizlik konusunda ortak bir görüş olsa da temel ihtiyaçlara ilişkin müdahalenin yeterli olduğuna ilişkin tartışmalar yaşanmıştır. Ayrıca grubun en genç kadınlarının gerek bu hususta gerekse görüşmelerde ele alınan diğer hususlara ilişkin daha suskun olduğu da kaydedilmiştir.

UN Women temsilcileri Türkiye'de meydana gelen depremlerin ardından Gaziantep'te bir STK ile görüşmeye katılıyor. Fotoğraf: İlkın Eskişehlivan / UN Women

23 Avrupa Konseyi, Kadınların Karşılaştıkları Özel Zorluklar Dahil Adalete Erişimin Ölçülmesine Yönelik Çerçeve Hakkında Çevrimiçi Yuvarlak Masa Toplantısı Raporu, 2022, s. 9-11. Raporun tamamına şu adresten erişilebilir: <https://rm.coe.int/kadinlarin-adalete-erisimin-olculmesi-yuvarlak-masa-toplantisi-raporu-/1680a876ba> (E.t. 12.08.2023); Lori MANN et al., Adli Yardım Avukatları için Türkiye'de Kadınların Adalete Erişimine Dair El Kitabı, Kasım 2022, s. 14-15. Şu adresten erişilebilir: <https://www.coe.int/tr/web/ankara/-/kadinlarn-adalete-erisimine-iligkin-yeni-yayinlar-artik-çevrimiçi> (E.t.12.08.2023).

24 IASC, Operational Guidelines on the Protection of Persons in Situations of Natural Disasters, 2011, p.15. Available at: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/OperationalGuidelines_IDP.pdf

25 Women Empowerment in Humanitarian Action Working Group – Türkiye Terms of Reference, p. 1.

26 Kurumlarca bu sorun dile getirilmiş olsa da her beş ildeki odak grup görüşmelerinde kadınlar erken yaşta evliliklerin buldukları ilde “artık” yaşanmadığını, kızların eğitimlerine devam etmek istediklerini ve evliliklerin artık daha “geç” bir yaşta yapıldığını ileri sürmüşlerdir. Bu “geç” yaşın kaç olduğunu anlamak üzere Malatya'da “mesela kaç yaşında evleniyorlar?” sorusuna “18-19” cevabı verilmiştir.

A. ADALETE ERİŞİMDE KURUMSAL VE YAPISAL ENGELLER: “BİZ BİLE AVUKAT OLARAK HANGİ KURUM NEREDE BİLMİYORDUK”

Adalet erişimin önündeki engellerin en temeli kurumsal yapılara ilişkindir. Kurumların adli talepleri yönetmede yetersiz kalması; idari yapının kapasitesinin aşılması ve ilgili nüfusa hizmet vermekte güçlük çeken personel eksikliği bu engellerin genel çerçevesini oluşturmaktadır.²⁷ Afet dönemlerinde adalet erişimin kurumsal ve yapısal engelleri gerek kurumlara fiziki olarak erişimde gerekse kurumların nitelikli olarak işleminde yaşanan sıkıntılarla ilgilidir.

1. Adalet Erişimde Kurumsal Yapıların Yokluğu veya İşlevsizliği: “Başvurulacak yer yok sandılar”

Deprem felaketini izleyen ilk günlerde kriz zamanının yol açtığı kaos atmosferinde halihazırda işleyen mekanizmaların yokluğu veya işlevsizliği söz konusu olmuştur. Avukatların dahi en başında hangi kurumlara başvuracaklarını bilemedikleri kaos ortamında süreçlerin durması ve kurumların işlevsiz hale gelmesi bölgede yaşayanların “başvurulacak yer yok” fikrine kapılmalarına sebep olmuştur. Kadınların ve hizmet sağlayıcıların anlatımlarına göre; depremin üzerinden zaman geçtikçe durum iyileşmekle birlikte, saha araştırmasının yapıldığı tarihte haklar ve hizmet sağlayıcılar hakkında sınırlı ve eşit olmayan bilgi sorunu devam etmekteydi.

Bölgedeki pek çok kamu binası hasarlanmış ve ciddi bir kamu personeli kaybı yaşanmıştır. Depremde hayatını kaybeden personelin yanı sıra deprem bölgesinden tayinini isteyen personel sayısı da artmıştır. Kalan personelin de depremde olarak diğer depremedelere hizmet sunması oldukça travmatik bir durum olarak bildirilmiştir. Örneğin paydaş toplantılarına katılmış olan bir sosyal hizmet uzmanı kendi deneyimini şu şekilde dile getirmiştir:

Ben şu an kaynımın bana verdiği çadırda kalıyorum. Bir depremededen bir başka depremedeye ilaç olmasını istiyorsunuz, ben 23 yaşındaki evladımı kaybettim ve 11 yakınımı kaybettim ve sistem benden gelip tekrar çalışmamı istiyor. Şikayetçi değilim, özveriliyiz

Personele ilişkin sıkıntıların yanı sıra, kurumsal alt yapının sarsılması sebebiyle uygulamalarda yeknesaklık olmaması da devam eden bir başka sorun olarak bildirilmiştir. Deprem ilerleyen günlerinde taşınmaz hasar tespiti gibi sorunlara yönelik çözüm yolları deprem illeri arasında farklılık gösterebilmektedir. *Malatya'dan Hatay'a yaşamaya gelmiş bir depremede bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:*

Bir de şey var kurumla ilgili, evime girip kırılmayanları çıkarmak istiyorum. Defterdarlıktan hasar tespiti istiyorum; hani hasar gördü kanıtlayabilirim ve ona göre işte hani hasar görmüşüm bedelini bana ödesinler. Kimseyi geçiremedim işte, kanun belli değil, beklediğim zaman da çalındı eşyalar. Şey gibi, Amerika'nın eyalet kanunu gibi, Hatay'da bir başka işliyor – Malatya'da bir başka işliyor.

CEDAW Komitesi'nin 33 Sayılı Tavsiyesi'nde de belirtildiği üzere kurumların devamlılığı ve süreçlerin karmaşık olmaması adalet sisteminin *sorgulanabilirliği*, *mevcudiyeti* ve *erişebilirliğiyle* doğrudan ilgilidir.²⁸ Saha araştırmasında odak grup görüşmeleri katılımcıları tarafından ifade edilen sorunlar, özellikle bu üç ilkeye ilişkin yaşanan sorunlar adalet erişimin kurumsal engellerine işaret etmektedir. *Hatay'da* görüşülen kadınlar, deprem sonrası yıkımlar, hasar tespitleri, depremedelere sağlanan maddi destek ve depremin yol açtığı diğer hukuki ve idari meselelere dair başvurulacak yerin neresi olduğuna ilişkin sisteme yönelik inançlarını kaybettiklerini belirtmiştir.

Başvurdukları makamlardan (geçici yerleşim merkezlerinde faaliyet gösteren çeşitli hizmet sağlayıcılar veya bekçiler ve kolluk kuvvetleri de dahil olmak üzere ilçe/il düzeyinde kurumlardan) cevap alamamaları veya sorunlarının çözülmesi için başka kurumlara yönlendirilmeleri sonucunda kadınlar, gündeme getirdikleri konuların öneminin zayıflatıldığı, temel ihtiyaçlar açısından zaten kendilerine sağlananlara şükretmelerinin hatırlatıldığı hissine kapıldıklarını ifade etmişlerdir.

²⁷ Julinda BEQIRAJ; Lawrence MCNAMARA, International Access to Justice: Barriers and Solutions Bingham Centre for the Rule of Law Report, October 2014, s. 21. Raporun tamamına şu adresten erişilebilir: https://www.biicl.org/documents/485_iba_report_060215.pdf?showdocument=1 (E.t. 22.08.2023).

²⁸ CEDAW/C/GC/33, parag. 14.

Bir kişi evinin enkazı arasında kalıntılara bakıyor. Fotoğraf: Özge Ergin / UN Women

Görüşmeci (G)1: Ya aslında biz genel olarak, “başvuracağımız nokta burası dışında neresi?” ya çünkü buradan çözüm alamayız.

G8: “Size nimet verilmiş, kalacak yeriniz var, daha ne istiyorsunuz?”

G2: Bize ne kaymakamlık, ne de devlet hiçbir şekilde çalışmadı burada yani.

G8: Bir nevi şey gibi hissediyoruz, kampta!

Adalet erişimi destekleyen kurumsal ve yapısal kanalların tıkanması, kadınlara ve kız çocukların yönelik şiddet bağlamında ciddi sorunlara yol açmaktadır. Örneğin depremin hemen ardından, hem bildirimlerin seğrekliği hem de hizmetlerdeki kesinti nedeniyle, şiddet vakalarını tespit güçleşmiştir. Ziyaret edilen tüm illerde kadın konukevlerinin hasarlanmış olması veya personel kaybı söz konusu olmuştur. Çözüm olarak vakalar çevre illere nakledilmiş; ancak bu da halihazırdaki kapasite sorununu daha da zorlaştırmıştır. Yine özellikle 6284 Sayılı Kanun’u ilgilendiren tebligatların adreslerdeki belirsizliklerden ötürü yapılamaması yapısal bir sorun olarak özellikle *Adıyaman*’da dile getirilmiştir. Bahsedilen sorunlar, halen kadına yönelik şiddete müdahale eden ve koruma hizmetleri sağlayan kurumların gündemlerinde olmaya devam etmektedir.

Hak ihlallerinde kadınların çoğu zaman nereye başvuracaklarını bilemediği, başvuru yollarının kapalı, zor veya zahmetli olduğunu düşünüp vazgeçtikleri odak grup görüşmelerinde ortaya çıkmıştır. Kadınlar özellikle şiddet vakalarını karakola gidip şikâyet etmesi gerektiğini düşünmekte; KADES veya 112 hattından bihaber olmaktadır.

Kurumsal engellerin aşılmasında önemli bir mekanizma olan adli yardıma ilişkin sorunlar da mevcuttur. Her beş ilde yapılan görüşmeler kadınların adli yardım mekanizmasından çoğunlukla bihaber olduğunu göstermektedir.²⁹ Bilgisel (veya sosyo-kültürel) olan bu engelin yanı sıra bölgedeki baroların dile getirdiği deprem öncesinde de var olan genel bir adli yardım krizi söz konusudur. Baroların adli yardım ödemelerini yapamadıkları ve şayet bu kriz devam ederse özellikle şiddet vakalarında kadınların beyanlarından ziyade şiddet vakasına veya riskine yönelik somut bilgi veya belge aranan ön kayıt gibi bir sisteme geçişe yönelik endişeler gündeme getirilmiştir. Yine, özellikle *Hatay*’da pek çok avukatın bürosunu kaybetmesi ve mesleği sürdürebilmek için psikolojik desteğe ihtiyaç duyması adalet erişimin temel unsurlarından biri olan hukuki yardım ve savunma kanalının tıkanmasına sebep olmuştur. Benzer bir sorun *Malatya* baro toplantısında da dile getirilmiş, avukatların ekonomik sıkıntılardan ötürü bürolarını kapatmak ve yakın bir zamanda avukatlar için konteyner bürolar kurmak zorunda kaldıklarını bildirmişlerdir. *Malatya*’da ayrıca baronun içerisinde konumlandığı adli yapıların hasarlarından ötürü sicil, ruhsat ve arşivlere erişimde de sıkıntılar yaşandığı belirtilmiştir. *Adıyaman*’daki avukatlar kurumların sirkülasyonunu takip etmede hala sıkıntı yaşadıklarını, çoğu zaman kişisel inisiyatiflerle kurumlara erişim sağlayabildiklerini belirtmişlerdir. Kurumlara ilişkin *Adıyaman*’da dile getirilen bir diğer sorun da kurumlararası diyalogu sağlamadaki sıkıntılar üzerinedir.

²⁹ Benzer tespitler için bkz. Gülüriz Uygur, Türkiye’de Kadınların Adalet ve Adli Yardıma Erişimine İlişkin Engelleri Anlamak, Avrupa Konseyi 2022, s. 48-49. Raporun tamamına şu adresten erişilebilir: <https://www.coe.int/tr/web/ankara/-/kadinlari-adalet-e-risimine-ilişkin-yeni-yayinlar-artık-çevrimiçi> (E.t. 13.09.2023).

Kadınlar temel ihtiyaç malzemelerine erişebilmek için konteyner kentte sıra bekliyor. Fotoğraf: Nilüfer Baş / UN Women

Kurumsal ve yapısal anlamda engellerin olmaması, adalete fiziksel bakımdan erişebilirliğin de mümkünlüğüne işaret eder. Örneğin *Nurdağı* ve *İslâhiye* bölgelerinde ulaşımın kolay olmadığı ve buralarda ikamet edenlerin herhangi bir kamu veya sivil toplum örgütüne erişebilmesinin zor olduğu kaydedilmiştir. *Hatay*'da bir kadın söz konusu deneyimi şu şekilde aktarmaktadır:

Özel aracımız yok. Belediyenin, devletin sunduğu herhangi bir halk otobüsü de yok. İlk başta otobüslere ücretsiz dendi, üstüne de 23 gün önce de bir zam yapmışlar. Yani bilmiyoruz, hiçbir şey bilmiyoruz, kimse buradan çıkıp başka bir yere gidemedi.

Aynı odak grubundan bir başka kadın ise ulaşım ve erişime ilişkin sıkıntısını şu şekilde dile getirmektedir:

Bir şey söyleyeyim; biz Antakyalıyız, Antakya'da şu anda şurası neresi deseler biz bilemiyoruz. Antakyamızı tanıyamıyoruz bu enkazlardan, depremden dolayı. Onun için güvenip de bir yerde ne alışveriş yapabiliriz, ne sosyal anlamda ulaşabiliriz, çünkü korkuyoruz.

Malatya'da, ağır hasarlı adliyenin yıkımının ardından, yargı birimlerinin birbirinden ve şehir merkezinden uzak konumlara yerleştirilmesinin hem vatandaşların (orantısız bir şekilde kadınların) hem de avukatların adalet sistemine fiziksel olarak erişimini zorlaştırdığı ifade edilmiştir. Benzer şekilde *Kahramanmaraş*'ta da kimi geçici yerleşim yerlerinden merkeze ulaşımın zahmetli olduğu dile getirilmiştir. Adalete erişimin önündeki bu fiziksel engeller, bölgede yaşayanların başta sağlık ve eğitim olmak üzere pek çok temel hakkını kullanmasında sorun yaratmaktadır.

2. Adalete Erişimde Sosyal Gerçekliğin Hukukta Karşılığını Bulamaması Engeli

Adalete erişimde bir diğer yapısal engel de belirli grupların yaşadığı sorunların görünür kılınmaması, bu sorunlara yönelik hukuki araçların kısıtlı olması veya söz konusu araçların etkisiz olmasıdır. Odak grup görüşmelerinde nadiren de olsa gündeme getirilen bu sıkıntılara paydaş toplantılarında çok fazla değinilmemiştir. Bunun bir sebebi, kategorileştirilememiş olan bu sorunların resmî kurumlar önüne de gitmiyor ve hukuki yanıtlar bulmuyor oluşudur ki, kadınlar tarafından deneyimlenen ama hukuk mekanizmalarının dışında kalan sorunlar yapısal adaletsizliklere işaret etmekte, sorgulanabilir ve erişilebilir bir adalet sisteminin tesisini güçleştirmektedir. Çalışma kapsamında tespit edilen kategorileştirilmemiş sorunlar ise kiracıların yaşadığı sıkıntılar, birtakım yardımların başvuru şartları ile aydınlatılmış rıza ve özen ilkelerinin uygulanması olmuştur.

Bu sorunların başında, odak grup görüşmelerinde sıklıkla dile getirilen, kiracıların yaşadığı sorunlar gelmektedir. Deprem öncesinde kiracı olan depremzedelerin, deprem sonrasındaki kira artışları sebebiyle kiralayacak ev bulamayacağı ve süresiz bir şekilde geçici yerleşim yerlerinde konaklayacağı kaygısı bu soruna işaret etmektedir. Örneğin deprem öncesinde kiracı olan ve deprem sonrasında mali kayıplarla birlikte artık ev kiralayamayacağını düşünen *Kahramanmaraş*'taki bir kadının sıkıntısı buna işaret etmektedir:

Evleri yıkılanlar.. bizlerin öyle bir sorunu yok evimiz yok bizim. Kiracıyız. Ev sahiplerine ev yapılacak verilecek ama kiracılar ne olacak peki?

İlk 5 gün basket sahasında kaldık yağmurun altında. 5. ayın sonunda çadır boğmaya başladı. Konteynera girdik. Belli bir süre sonra bu da sıkacak. Küçük alan. Belli bir bütçemiz yok. TOKİ alıcam giricem yok. Kiralara da gücümüz yetmiyor.

Evden çıkardıktan sonra bir ev sordum. 7.5 milyar. Dedim asgari ücret zaten 8.5 milyar burayı tutan nasıl ödesin. Canı isteyen, benim evim o depremden hasarsız çıktı. İsteyen tutsun isteyen tutmasın. Ev sahiplerinin hepsi hemen hemen %99u kiracıyı çıkarıp daha fazla paraya vermek için çıkarmıştır.

En büyük sıkıntım. Ne deprem vurdu beni ne başka bir şey vurdu. 16 sene bir evde kaldım. Adam 1 milyar fazla kira için 500 bin tl fazlaya verdi beni çıkarınca.

Benzer bir konu *Malatya*'daki odak grup görüşmesinde de kadınlarca dile getirilmiştir. Deprem sonrası *Malatya*'da hayatın pahalılaşmasından ve ev sahiplerinin fahiş miktarda kira talep etmesinden şikâyet eden kadınlar sorunu şu şekilde tartışmışlardır:

G5: *Ev sahipleri açısından çok şikâyetimiz var. Depremden sonra 3 kere zam yapıldı. Hasarlı evleri sağlam yapıp kendileri de oturmuyorlar kiracıya veriyorlar. Mahkemeye vere vere değiştiriyorlar hasar durumunu.*

G4: *Evi tanıdık vasıtasıyla az hasara çevirmişler üç defa ağır hasar verilen eve.*

G5: *Kendileri can güvenliğini düşünüp oturmuyorlar hem canına hem malına kıyıyorlar.*

G6: *TOKİ 18 bin lira 1+1, 8 sene ne kiraya vereceksin ne oturacaksın, mühür vurmuşlar.*

G1: *Abisi tadilat için gitmiş, ev ağır hasarlı, binadakiler itiraz etmiş değişmiş.*

G5: *Kiracıyım ben, nereye gideceğim? Ev sahiplerine devlet ev verecek, biz ne yapacağız? Tutamıyoruz ev, çünkü güvenmiyoruz. Ev sahipleri yalan söylüyor.*

G4: *Malatya şaşmış durumda*

G6: *Deprem zamanı bir şişe suyu 7.5'a aldık. 1'e alıyordum.*

G1: *Ekonomi konusunda meyvesi sebzesi çok pahalıya satılıyor.*

G4: *Seçme şansımız yok.*

G6: *Trambüs minibüs 10 milyon. 20 milyona gidiş geliş. Mecburen buradan almak zorunda kalıyoruz.*

G5: *Belediye marketi de diğer marketlerden daha pahalıya satıyor. Başka market açılrsa rekabet olur. Esnaf biz de mağduruz diyor.*

G2: *Hepimiz mağduruz.*

Saha araştırmasının ardından, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu da deprem sonrası gittikçe artan kira bedellerine ilişkin soruna binaen resen inceleme yetkisini kullanarak incelemesini yayınlamıştır. Meselenin insan onuruna yaraşır bir şekilde barınma hakkının kullanılmasıyla ilgisi olduğunun altını çizen Kurul, depremzedelerden yüksek kira bedelinin istenmesi gibi uygulamaların ayrımcılık temelinde değerlendirilebileceğinin altını çizmektedir.³⁰

³⁰ "6701 sayılı Kanun'un ilgili hükümleri doğrultusunda depremzedelere ev verilmemesi veya kiralamada yüksek kira bedeli istenmesi gibi uygulamalar, taşınmazların kiralınması ve kira akdinin şartlarının belirlenmesi kapsamında değerlendirilebilecek ve Kanun'da sınırlı sayıda belirtilen ayrımcılık temellerinden en az biriyle ilgili olması durumunda araştırma ve inceleme konusu yapılabilecektir." Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Barınma Hakkı Bağlamında Deprem Sonrası Kira Artışlarının Değerlendirilmesi Raporu, Ankara, s. 43. Raporun tamamı için bkz. <https://www.tihk.gov.tr/barinma-hakki-baglaminde-deprem-sonrasi-kira-artislarinin-degerlendirilmesi-raporu> (04.11.2023).

Bu başlık altında gruplanabilecek başka bir sorun da adli yardım da dahil, kimi yardımlardan yararlanabilmenin koşullarına ilişkindir. Bu konuya hem odak grup görüşmelerinde hem de bazı kurum toplantılarında değinilmiştir. Aslında fiiliyatta o yardıma muhtaç olunmasına rağmen hukuken yardımın koşullarını taşıyamıyor olduğu için güçlükle çeken kadınlar söz konusudur. *Hatay* ve *Malatya*'da taşınır veya taşınmaz mal sahipliği ile ilgili sorunlar dile getirilmiştir.

Malatya Barosu ile yapılan görüşmede, ağır hasarlı ya da yıkılmış olsa da ev sahibi olan kişilerin adli yardımdan yararlanamadığına değinilmiştir. Öte yandan *Hatay*'dan bir kadın, üstünde araba kayıtlı olan kişilere yapılmayan deprem yardımlarına yönelik şikayetini şu şekilde ifade etmektedir:

Üstümüze araba olduğu için hiçbir şekilde yardım olmadı 10 bin 15 binlik dışında.³¹ Hiçbir şekilde yardımcı olunmuyor dediler arabada Aile Sosyal Hizmetler. Onu da mı kaybedelim yani ya? zaten iş yerimiz gitti, hiçbir şekilde yardım yok. Yardım et bize, yardım almadık yani arabanız olduğu için.

Benzer bir değerlendirmeye Avrupa Konseyi'nin "*Türkiye'de Kadınların Adalete ve Adli Yardıma Erişimine İlişkin Engelleri Anlamak*" raporunda da yer verilmiştir.³² İlgili rapor bu sorunun, adli yardıma ilişkin düzenlemenin toplumsal cinsiyet körü olmasından ve bağlamsal bir değerlendirmeyi mümkün kılmamasından kaynaklandığını belirtmektedir. Bu anlamda oldukça düşük geliri olan veya resmi olarak mülk sahibi olduğu halde bu mülk üzerinde toplumsal cinsiyet şiddeti sebebiyle söz sahibi olamayan kadınların adli yardımdan faydalanması zordur.³³ Hukukun kimi sorunlara yönelik uygun çerçeve ve çözüm yolları sunması hususu adalet sistemlerinin kaliteli olması ilişkindir.³⁴

Fiili gerçekliğin haksız durumları sürdürmesine ilişkin bir diğer sorun da aydınlatılmış rıza kavramına, yani kişilerin hukuki adımları atma veya atmama ile bu kararın sonuçlarına rıza göstermesi ve bunlara katılmasına ilişkindir. Kadınların şiddet vakalarında kimi zaman şikayetlerini geri çektikleri bilgisi özellikle paydaş toplantılarında sıklıkla dile getirilmiştir. Örneğin *Adıyaman*'da deprem öncesinde mevcut elektronik kelepçe vakalarının mağdurun dilekçe vererek vazgeçmesi şeklinde sonuçlandığı belirtilmiştir. Elektronik kelepçe talebine varacak kadar ciddi bir olaydaki şikâyetin neden geri çekildiğinin irdelenememesi sorunu kadınların adalete erişimi ile ilgilidir. *Kahramanmaraş*'ta da avukatlar, kadınların şiddet kaynaklı adli yardım taleplerinden neden vazgeçtiklerinin takibini yapmakta zorlandıklarını belirtmişlerdir. Bu anlamda kadının rızasının bütünsel ve bağlamsal bir şekilde değerlendirilmesi mümkün olamamaktadır. Halbuki bu şekilde yaklaşımın önemine de değinen *Opuz-Türkiye* davasında şikayetini geri çeken mağdurların durumunun anlaşılmasına yönelik kriterler belirlenmekte ve bu kriterler eşliğinde somut olayın değerlendirilmesi öngörülmektedir.³⁵ Uygulamada, bu kriterler sağlanamamaktadır.

Somut olayın bütünsel ve bağlamsal bir şekilde görülebilmesine ilişkin bir başka husus da özellikle *Adıyaman*'da kurumlarca dile getirilen delil eksikliği sebebiyle intihar vakalarıyla ilgili değerlendirmenin yapılamamasıdır. Aslında kanuna uygun olarak gerçekleştirilen incelemelerin hukukun dışındaki sosyal olgularla da birlikte okunarak yorumlanması ve buna yönelik işletilebilecek uygun hukuki araçların devreye sokulması gerekmektedir.

31 Bu tutar, AFAD tarafından yapılan hasar (10.000 TL) ve taşınma giderleri (15.000 TL) desteğe işaret etmektedir.

32 Avrupa Konseyi, "Türkiye'de Kadınların Adalete ve Adli Yardıma Erişimine İlişkin Engelleri Anlamak", Gülriz Uygur, s. 48-49.

33 Uygur, s. 56-57.

34 CEDAW/C/GC/33. Parag.14/d: "Adalet sistemlerinin kaliteli olması, sistemin tüm bileşenlerinin uluslararası yeterlilik, etkinlik, bağımsızlık ve tarafsızlık standartlarına uygun olmalarını ve uygulamaya konulan ve tüm kadınlar için sürdürülebilir toplumsal cinsiyete duyarlı ihtilaf çözümlerine yönlendiren güncel, yerinde ve etkili hukuki çözüm yolları sağlamalarını gerektirir. Adalet sistemlerinin kaliteli olması, aynı zamanda, adalet sisteminin belli bir bağlam içerisinde kullanılmasını; dinamik, katılımcı, yenilikçi uygulanabilir tedbirlere açık ve toplumsal cinsiyete duyarlı olmasını ve kadınlar tarafından adalete yönelik artan talepleri de dikkate almasını gerektirir".

35 AİHM, kovuşturmanın devamına karar verilmesinde, dikkate alınması gereken belirli faktörler olduğunu gözlemler:-suçun ciddiyeti; -mağdurun yaralarının fiziksel veya psikolojik olması; -davalının silah kullanıp kullanmadığı; -davalının saldırıdan bu yana tehditlerde bulunup bulunmadığı; -davalının saldırıyı planlayıp planlamadığı; -hanede yaşayan çocuklar üzerindeki (psikolojik) etkisi; davalının tekrar saldırıda bulunma ihtimali; -mağdur veya dahil olan, veya olabilecek, diğer kişilerin sağlığı ve güvenliğine yönelik devam etmekte olan tehdit; -mağdurun davalıyla halihazır ilişkisi; kovuşturmaya mağdurun isteğinin aksine devam edilmesinin bu ilişki üzerindeki etkisi; -iliskinin evveliyatı, özellikle geçmişte de şiddet uygulanıp uygulanmadığı; -ve davalının adli sicili, özellikle geçmişte şiddet uygulanmış olup olmadığı. Bu uygulamadan, suç ne kadar büyükse ya da başka suçların işlenmesi riski ne kadar yüksekse, kamu yararı açısından kovuşturmanın devam etmesinin, mağdurlar şikâyetlerini geri çekse dahi, o derece önemli olduğu sonucuna varılabilir. Bkz. *Opuz-Türkiye* (2009), başvuru no. 33401/02, paragraf 138-138. Kararın tamamına şu adresten erişilebilir: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewiaqsqM-6qCAXbYPEDHfi_Bz8QFnoECAwQAQ&url=https%3A%2F%2Fhudoc.echr.coe.int%2Ftur%3F%3D001-92945&usq=AOvVaw1-cQT88Kozq009h1dK9ICP&opi=89978449 (E.t. 04.11.2023).

B. “ŞİKÂYET ETMEDİK UĞRAŞMAK İSTEMEDİK. SONUÇTA BİZLER GELİRİ OLMAYAN UFAK TEFEK AİLELERİZ”: ADALETE ERİŞİMDE SOSYAL, KÜLTÜREL VE EKONOMİK ENGELLER

Kurumsal ve yapısal engellerin yanı sıra yaş, cinsiyet, gelir düzeyi, etnik ve kültürel aidiyete göre şekillenen sosyal, kültürel ve ekonomik engeller de bulunmaktadır. CEDAW Komitesi'nin 33 sayılı Genel Tavsiyesinde de vurgulandığı üzere, bu engeller kesişimsel özellikleri nedeniyle bazı kadınlar için daha sıkıntılı sonuçlar doğurabilmektedir.³⁶ Örneğin depremde eşini kaybeden kadınların gelecek kaygısı ve korkusuyla hak mücadelesinde daha geride kaldıkları kaydedilmiştir. Yine, farklı sosyal grupların deprem yardımlarına erişimde daha fazla sıkıntı yaşadığı belirtilmiştir.³⁷ Adalete erişimin kesişimsel ayrımcılıklarla şekillenen bu engellerini deprem bölgesindeki kadınlar bakımından derinleşen eşitsizlikler, aile içi dinamiklerin değişimi ve şiddete yönelik algı ve ekonomik zorluklar açısından farklı başlıklarda ele almak mümkündür.

Bir enkazın kalıntıları. Fotoğraf: Özge Ergin / UN Women

1. Derinleşen Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Çocuklara İlişkin Endişeler: “Bayan olarak ‘ben sıklıdım, çarşıya gidiyorum’ deme imkânımız kalmadı”:

CEDAW Komitesi'nin 37 sayılı Genel Tavsiyesinde altını çizdiği üzere kadınlar ve kız çocukları doğal afetlerin sonuçlarından toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri sebebiyle daha olumsuz yönde etkilenmektedir.³⁸ İlgili Karar, özellikle geçici yerleşim yerlerinde fiziksel güvenliğin olmamasının, güvenli ve erişilebilir altyapı ve hizmetlerin olmamasının kadınlara ve kız çocuklarına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin artmasına sebep olduğuna da dikkat çekmektedir.³⁹ Yine, erken ve/veya zorla evlilik, insan ticareti ve fuhuşun da afetler sırasında ve sonrasında meydana gelme olasılığının yükseldiği belirtilmektedir.⁴⁰ Benzer tespitlere, BM Kadın Birimi'nin önceki saha ziyaretlerinde de değinilmiş olup⁴¹ bu saha araştırmasında da gözlemlenmiştir.

36 CEDAW/C/GC/33, parag. 8-9: “Adli mekanizmaların (...) sosyal ve kültürel olarak kadınların erişimine açık olmalarının sağlanmasındaki yetersizlikler gibi bir takım faktörler nedeniyle bu engeller, ayrımcılık ve eşitsizlik yapısal bağlamında meydana gelmektedir.”

37 Detaylar için bkz. UN Women, *Her Aftermath...*, July 2023, s. 6-7, 9.

38 CEDAW/C/GC/37, parag. 2.

39 CEDAW/C/GC/37, parag. 5.

40 CEDAW/C/GC/37, parag. 5.

41 Detaylar için bkz. UN Women, *Her Aftermath...*, July 2023.

Odak grup görüşmelerinde ve toplantılarda, geçici yerleşim merkezlerinde kadınların sosyalleşme alanlarının ve gün içindeki aktivitelerinin depremden önceki durumla kıyaslandığında kısıtlandığı not edilmiştir. Depremden sonra sosyal çevrelerinin ve ilişkilerinin değişmesi, geçici yerleşim alanlarının kimisinde güvenlik ve ulaşım sorunları sebebiyle yeni sosyal düzene alışmalarını zorlaştırmaktadır.

Söz konusu değişiklikler ve yeni dinamikler, “karşılınmayan temel ihtiyaçların” yanı sıra, hane içindeki baskıyı ve gerginliği arttırmaktadır.⁴² Hane içinde kadına yüklenen roller teknolojik alt yapının da yokluğuyla daha zor ve zahmetli hale gelmiştir. Çocuk bakımı ve ev işinin yanı sıra aile bireylerinin duygusal yükünü de yüklenen kadınlar açısından yaşam alanlarının darlığı sosyal ilişkilerin de kısıtlanmasına sebep olmaktadır. Aile içi ilişkilerdeki değişim, kadınların bu ilişkileri daha gerilimli yaşamasına sebep olmuştur. *Malatya*'da kadınlar bu değişimi şu şekilde tartışmışlardır:

G1: Benim eşim depremden sonra bayağı bir asileşti, her şeye parlayan biri oldu. Çocuk çalışmaya gidiyor, çalışmayı bırak sınava hazırlan diyorum.

G2: Eşim daha şeydi daha önce. Benzer şekilde daha asabi.

G3: Eşim gazete dağıtıcısı, gündüz gelirdi 1-2 saat dinlenirdi. Onu pek görmüyorum artık. Eşim değil de çocuklar çok asabileşti. Onlar da haklı mesela. Giyim konusunda olsun, onların da dinlenmeye ihtiyacı var. Sınav geçirdi, kalabalık, küçük bebeğimiz var, babaannemiz var. Şimdi çalışma sonra çalış hesabı yapıyor babaanne.

G4: İki çocuk olduğu için değişen bir şey yok.

G5: Çok değişen şey var. Çocuklar babayı istemiyor. Babalar da ben neden dışlandım diyor, ortada ben kalıyorum. Sorunlarımızı direkt konuşun diyorum neden birbirinizle konuşmanız gerekirken benle konuşuyorsunuz. Hep vardı da deprem sonrasında daha da çoğaldı. Alan daraldığı için sürekli birbirinin yüzünü görmek zorundalar, kaçacak yer yok.

Çocuklar ve babalarının ilişkisine yönelik, *Adıyaman*'da paydaş toplantılarında diğer illerden farklı olarak gündeme getirilen bir husus da tedbir kararlarına ilişkindir. Kurumlar, genç kadınların söz konusu kısıtlama ve baskılar hakkında 6284 Sayılı Kanun kapsamındaki tedbirleri babalarına karşı işletmiş olduğunu belirtmiştir.

Öte yandan, hane içi kadına yüklenen toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin deprem öncesiyle kıyaslama yapıp daha “iyi” durumda olduğunu belirten kadınlar da söz konusu olmuştur. Örneğin *Malatya* odak grup görüşmesinde kadınlar “ev işleri”nin eskiye nazaran azaldığını şu şekilde tartışmışlardır:

G6: (Deprem öncesi evde) Sabah başlıyorduk akşama anca bitiyordu, şimdi 1 saat...

G3: Buradaki şey daha iyi daha güzel.

G4: Tıkış tıkış ama ev işi daha rahat.

G3: En azından etkinliğe katlıyoruz, akşama kadar sil yat otur değil.

Kadınların, çocuklarının güvenliğinden duydukları endişe⁴³ onların günlük hayat aktivitelerini de kısıtlamaktadır. Bir çocuğunu *Hatay*'da depremde kaybetmiş olan bir kadın çocuklara sunulan olanakları yetersiz bulunduğunu ifade etmektedir:

Ama yetersiz. Ben şeyi dile getirmek istiyorum, burada biz üretime gidiyoruz öğleden sonra ama bilmiyorum artık bırakabileceğimiz bir yer yok. Çocuklar yarım gün okula gidiyor. Benim oğlum şu an yalnız ve altı yaşında, mesela burada şu an iş olduğu için çocuğu kapıya kadar getirmek zorunda kaldım.

Aynı odak grubundaki bir başka kadın da benzer endişeleri şu şekilde ifade etmektedir:

Eşim konteynerda olduğu için çocuklarla ilgileniyor, ama olmadığı zaman ben çalıştığım atölyeye onları yalnız gönderemiyorum. Çünkü tehlikeli eşyalar var çalıştığım atölyede, makaslar var. O yüzden yalnız kalmak zorunda kalıyorlar. Hani ama, yabancı biri geldi mi, bir şey söyledi mi? Çünkü kimseye inanmıyoruz şimdi. Burası oturduğumuz semt değil, bilmiyoruz.

42 UN Women, *Her Aftermath*....., July 2023, s. 9.

43 Kadınların bu endişesi aynı zamanda çocukları okuldayken bir kez daha deprem deneyimleme korkusuyla da birleşmektedir. Bkz. UN Women, *Her Aftermath*....., July 2023, s. 10.

Çocukların güvenliği yanı sıra geleceğinden de endişe duyulmaktadır. Eğitim kurumlarının zarar görmesi ve eğitimcilerin hayatını kaybetmesi eğitim hakkına erişimi derinden etkilemiştir.⁴⁴ Genel olarak çocukların eğitim hakkına ilişkin belirsizlikler her beş ilde görüşülen kadınlar tarafından dile getirilmiştir. Eğitim hakkına erişime yönelik olduğu kadar eğitimin kalitesine ilişkin de kaygılar söz konusudur.⁴⁵ *Nurdağ'*nda görüşülen bir kadın söz konusu kaygıları şu şekilde ifade etmiştir:

“Benim en küçük kızım 9 yaşında, dördüncü sınıfa geçti ve şu an okuma yazma hiçbir şey yok çocukta. Neden yok? Çocuk birinci sınıfa hiç gitmedi çünkü virüs vardı, ikinci sınıfta çocuk hep evdeydi. Birinci sınıfta sonra dediler öğretmen ikinci sınıfa geçince dediler, şey, görüntülü neyden görüşüyorlar, telefonda görüşme işte. Eve internet çekecektim, Kurudere mahallesinde oturuyorduk, eve internet çekecek yeraltı yapısı yok diye eve internet çekemedim. Ben de çalışıyordum bir yerde, çocuğun telefonu evde var ama internet olmadığı için giremedi. Üç ders okula gidiyorlardı, üç ders de eve geri geliyordu. Aynı öğretmen dedi ki hani, eğitimleri yok bu çocukların dedi. Sabahdan öğlene kadardı normalde eğitimi, öğleden sonraları da öğretmen kurs veriyordu artık saat birden dört buçuğa kadar, çünkü artık üçüncü sınıfta lazımdı. Öğretmen birden dört buçuğa kadar da ders veriyor, yeri geliyor beş buçuğa kadar veriyordu çocuklar ilerlesin diye - çocuklar tam okumaya geçtiler, depresyon oldu, yine kaldı. Şimdi de ne önüne geçecek ben diyorum, nasıl böyle geçecek? Bu çocuk yani okuması yok dördüncü sınıfta. Sınav var nasıl olacak bilmiyorum yani. Özel öğretmen tutmayı düşünüyorum, hatta ben üçüncü sınıftayken özel öğretmen tutayım bari dedim hani öyle sonraları okuldan geldiği zaman da akşamları ders alsın. Üçüncü sınıfa geçti artık diyor, bitti artık o da bitti! Şimdi dörde geçti diyorum, ben dörde geçtim anne ne yapacağız? İnanamıyorum ya.”

Çocuklar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden en çok etkilenen gruplar arasındadır. Eğitim hakkıyla ilgili sıkıntıların yanı sıra toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir yansıması olarak, gittikçe artan ekonomik güçlüklerle kız çocuklarının yük gibi görülüp erken yaşta evlendirilmesi, erkek çocukların ise çocuk işçiliğine yönlendirilmesi sorunu özellikle sahadaki sivil toplum kuruluşları ve kimi zaman kurumlar tarafından dile getirilmiştir. Yine, çocuklarla ilgili bir diğer ciddi bir mesele ise özellikle kurumların dile getirdiği refakatsiz çocuklarla ilgili süreçler ve belirsizliklerdir.

2. Mekânın Aile İçi Dinamikleri Etkilemesi: “Mahremiyet dediğiniz 5 ay önce bitti”

Depremden sonra çadırda veya konteynerde birçok aile üyesinin bir arada yaşama zorunluluğu beraberinde pek çok sorunu da getirmiştir. Aile üyelerinin özerk alanlarının olmayışı bireysel, ilişkisel ve cinsel yeni sorunları tetiklemiştir. Örneğin sahada çalışan ve kadınlarla doğrudan temasta bulunan görevliler, cinsel ilişkilerin kısıtlı mahremiyet alanında ve kimi zaman çocuklarının şahit olacağı endişesiyle yaşanmasından kadınların rahatsız olduğunu iletmışlerdir. Ancak bu konuyu odak grup görüşmelerinde derinlikli bir şekilde ele almak, konunun özel hayatla oldukça yakından ilgili olması ve grup bağlamında dile getirilmesinin güçlüğü karşısında, mümkün olmamıştır.

Öte yandan ailevi olarak ve bireysel açıdan “mahremiyetlerinin 5 ay önce sona erdiğini” söyleyen kadınlar bunun oldukça zor olduğunu belirtse de kimi zaman bu hususun öncelik olmadığını da eklemişlerdir. Ancak *Malatya*'daki odak grup görüşmesinde kadınların bu sorunu sorulmadan gündeme getirmiş olmaları, diğer odak grup görüşmelerinde üzeri kapalı bir şekilde konunun geçmesi, her ne kadar açıkça dile getirilmese de mahremiyetin dar yaşam alanının getirdiği psikolojik etkiyle birlikte bir öncelik olduğunu düşündürmüştür:

G5: Aile içi mahremiyet diye bir şey yok, herkes iç içe, yatak serildiği zaman adım atacak yer yok, birine çarpıyorsun kavga çıkıyor – çocuklar büyük olduğu için asi oluyor kavga ediyor.

G4: Benim sorunum mutfak, dolabımız çok küçük. Ben çadırda yaşadığım için konteyner bana göre çok lüks. Depremden bir hafta sonra Alanya'ya gittim, 2.5 ay oldu döneli.

G5: Ben de çadırda yaşadım ama oradaki alan ile konteyner çok farklı. Konteynerde kalıcı olduğunu biliyorsun, psikolojin bozuluyor.

44 Bölgedeki depremin eğitim hakkı üzerindeki etkisine ilişkin kapsamlı bir inceleme için bkz. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, *Deprem Sonrası Yaşananlara İlişkin İnsan Hakları ve Ayrımcılık Hukuku Bağlamında İzleme Raporu*, Ankara, Eylül 2023, ss. 29-35. Raporun tamamı için bkz. (E.t. 03.11.2023).

45 Benzer gözlemlerin yer aldığı bir çalışma için bkz. Çağla Gül Bulut et al., 6 Şubat 2023 Depremi Sonrası Çocuk Hak İhlalleri Gözlem Raporu, s. 36-38. Raporun tamamına şu adresten erişilebilir, <https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/6SUBATDEPREMISONRASINDACOCUKHAKLARIHALLALIGOZLEMRAPORU.pdf> (12.08.2023).

Kahramanmaraş'taki odak grup görüşmelerinden bir kadın ise sadece hane içi mahremiyetin değil; komşulara yönelik mahremiyetin de kalmadığını gündeme getirmiştir:

Öncelik o değil şu an gerekirse kardeşimle vs. kalıyoruz. Kıyafetimizi değiştireceğiz mesela oğlum dışarı çıkıyor vs. zor oluyor. Çok zor oluyor. Birkaç konteyner ilerimizde eşiyile kavga ediyordu. Bağır çağır. İster istemez duyuluyor.

3. Şiddete İlişkin Algı ve Şiddete Yönelik Adalete Erişim: “Şiddet derken sadece dayak mı yoksa sözlü dahil mi?”

Aile içi şiddeti tetikleyen pek çok faktör bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi de yukarıda bahsedilen zorunlu bir arada yaşama koşullarıdır. Ailelerin zor koşullar altında biraradalığı, 6284 Sayılı Kanun kapsamında “şiddet riski altında olmayı” daha sık gündeme getirmektedir. Ancak kurumlar tarafından her beş ilde de kolayca dile getirilen bu hususun izlerini odak grup görüşmelerinde takip etmek kolay olmamıştır. Zira odak grup görüşmelerinde kadınlar hane içi yaşanan diğer sıkıntıları kolayca anlatabilmelerine rağmen şiddet hakkında konuşmaya çekinmişlerdir. Bu çekinme, gerek şiddet deneyimi üzerine konuşmanın zorluğundan gerekse şiddetin tanımına ilişkin kafa karışıklığından kaynaklanmaktadır. Odak grup görüşmelerinde kadınların çoğunun şiddeti fiziksel olarak algıladığı gözlemlenmiştir. Benzer bir tespit özellikle *Malatya*'da kurum toplantılarında dile getirilmiştir. Kadınların şiddeti sadece fiziksel olarak düşündükleri, psikolojik, ekonomik veya cinsel şiddetin ne demek olduğunu bilmedikleri ve buna ilişkin bilgilendirme yapıldıktan sonra şiddete uğramış oldukları konusunda bir farkındalık yaşadıkları kaydedilmiştir. Yine, paydaş toplantılarında sıklıkla altı çizildiği üzere depremin ilk günlerinde kadınların öncelikleri barınma ve beslenme olduğundan şiddet gündeme pek getirilmemiştir.

Öte yandan farklı şiddet türlerinin varlığı gerek kurumlarca dile getirilmiş gerekse saha gözlemleri sonucu not edilmiştir. Özellikle *Gaziantep*'te deprem sonrası artan ekonomik zorlukların sonucu olarak ekonomik şiddetin artışta olduğu tartışılmıştır. Yine, paydaş toplantılarında ekonomik güvencesi olan kadınların şiddete katlanmayıp boşanmak istediği; ekonomik güvencesi olmayanların ise şiddete katlandıkları belirtilmiştir. *Adıyaman*'da depremle birlikte sayıca artan bir şekilde evi terk eden erkeklerin kadınları bir tür ekonomik şiddetle baş başa bıraktıkları iletilmiştir. Ailelerin zorunlu biraradalığının özellikle dezavantajlı gruplar açısından yarattığı sorunlar söz konusudur. Geçici yerleşim yerlerinde kadın ve çocukların akrabaları tarafından istismar edilişi kurumlar tarafından bir sorun olarak bildirilmiştir. Kimi bölgelerde kurumlarca dile getirilen bir diğer husus da ikinci eşe yönelik meselelerdir. Özellikle *Kahramanmaraş*'ta kurumlarca gündeme getirilen bu husus aile içi sorunların deprem sonrasında artmasına sebep olan bir başka gündem maddesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Hatay, Malatya ve Adıyaman'da kurumlar, deprem sonrasında boşanmaların arttığını belirtmektedir. *Kahramanmaraş*'ta ise kurumlar genel olarak şiddet başvurularında artış olduğunu gözlemlemektedir. Deprem sonrasında, depremden sonra oluşan psikolojik durum ve ailelerin dar alanlarda biraradalığı sebebiyle en küçük bir tartışmada şiddete yönelmenin söz konusu olduğuna dikkat çekilmiştir. Savcılığa intikal eden dosya sayısının neredeyse bir anda iki katına çıktığı ve şiddet olgusunun daha çok kadın üzerinde yoğunlaştığı belirtilmiştir. Yine, deprem sonrası yaşam koşullarının değişmesiyle çocuk kaçırma ve alıkoyma suçunda da artış yaşandığı kaydedilmiştir. Çocuk kaçırmaların *Adıyaman*'da deprem sonrasında fazlaştığı sorunu odak grup görüşmelerinde de anlatılmıştır.

Her beş ilde de, sahada hizmet veren personelin kimi zaman aile içi şiddet konusunda kadınlara karşı zaman zaman "arabuluculuk" rolü üstlendiği, resmi adımlar atmak yerine taraflar arasında uzlaşmayı teşvik ettiği, bunun da şiddet riski ve vakaları karşısında eylemsizliğe yol açtığı ve kadınların adalete erişimini engellediği gerek kurumlar gerekse kadınlar tarafından dile getirilmektedir. Ayrıca, bazı bölgelerde 6284 sayılı Kanun'u uygulayan personelin bilgi düzeyinin sınırlı olması da şiddete ilişkin adalete erişimin önündeki bir engel olarak kaydedilmiştir. CEDAW Komitesi'nin 33 sayılı Genel Tavsiyesinde de vurgulandığı üzere, ayrımcı uygulamalar adalete erişimin önündeki en temel engellerden olup taraf devletlerin bunları ortadan kaldırma yükümlülüğü bulunmaktadır.⁴⁶ CEDAW Komitesi, aile içi şiddet de dahil olmak üzere kadınların insan hakları ihlallerini yeterince ele almak için kapasite ve farkındalık eksikliğini başlı başına bir ayrımcı uygulama olarak değerlendirmekte⁴⁷ ve ayrıca “kadınlar tarafından

46 CEDAW/C/GC/33, parag. 20-25.

47 CEDAW/C/GC/33, parag 20.

*açılan davalarda yetersiz vaka yönetimi ve delil toplama, davaların soruşturulmasında sistematik başarısızlıklara neden olmaktadır*⁴⁸ ifadesine yer vermektedir. Arabuluculuk rolü üstlenmek veya 6284 sayılı Kanun hakkında sınırlı bilgi sahibi olmak, kadınların adalete erişimi bağlamında ayrımcı uygulamalara katkıda bulunan faktörlerdir. Bu anlamda, çok paydaşlı toplantılar sırasında, sistematik eylemsizliğin uygulamada her ikisini de tetikleyebileceği için, adli pasiflik kavramı ve görevi ihmal suçu ayrıca tartışılmıştır.

Şiddetle ilgili bir diğer önemli konu, uzaklaştırma/yaklaşmama kararı gibi 6284 sayılı Kanun kapsamında alınan tedbirlerin etkin bir şekilde uygulanmasıdır. Paydaşlar, özellikle geçici yerleşim merkezlerinde hem teknik zorluklar hem de fiziki koşullar nedeniyle birden fazla kurum tarafından yakından takip gerektiren tedbirler için koordinasyon eksiklikleri olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle tedbirlerin uygulanması zorlaşmakta, bu da hukuken sağlam olan tedbirleri, uygulamada geçersiz kılarak faillerin cezasız kalmasına ve mağdurların kadına yönelik şiddete müdahale sistemine daha az güven duymasına neden olabilmektedir.

4. Ekonomik Sorunların Yol Açtığı Fuhuş ve Madde Bağımlılığı: “... bazı kadınlar (neden) bazı hatalar yapıyorlar? Nefsi için mi ekmek davası uğruna mı?”

Cinsiyete dayalı ekonomik eşitsizlikler nedeniyle, kadınlar afet dönemleri ve sonrasında daha yüksek yoksulluk riski altındadır.⁴⁹ Odak grup görüşmelerinde kadınlar sıklıkla kendilerine psikolojik sıkıntılarını unutturacak bir uğraşın ve eşlerine, babalarına veya aile reisine olan bağımlılıklarını azaltacak ekonomik bir desteğin yokluğundan şikâyet etmişlerdir. “Hayata tutunma sorunu” olarak belirttikleri konteyner kentlerde vakitlerini geçirecek yeterli uğraşların olmaması, çalışmak istediklerinde vasıfsız işçilik engeline takılmaları veya toplumsal cinsiyete duyarlı iş alanlarının bulunmaması farklı kadınlar tarafından dile getirilmiştir.

Ancak sosyo-psikolojik sorunların da ötesinde ekonomik bakımdan desteksiz kalmak bölgedeki kadınların öncelikli sorunları arasında sıralanmıştır. Örneğin *Nurdağ*'nda yalnız yaşayan bir kadın bu sorunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Benim çok vurgulamak istediğim bir sorun var. Hayata tutunma sorunumuz var, o da ekonomik evet. Yani hepimiz o konuyu, şu anda arkadaşlarımla ben de tetikte bekliyoruz ki konunun buraya gelmesi için (...) ben şu anda hayatım İŞKUR'un üç aylık çaycılığına bağlı yani. Bir kadının hayatı bu kadar ucuz olabilir mi ya? Yani gerçekten küfür etmek, lanet okumak istiyorum. Tutunacak bir ekonomik bir uğraş veya yok şu anda. Afedersiniz ne yapsın bu kadın? Kötü yola mı düşsün? Dilencilik mi yapsın? Hırsızlık mı yapsın? Ne yapsın? Neden Antep'e kurulan o bir sürü fabrika, Antep sanayide ilerlemiş vaziyette, neden bir kısmı da Nurdağ'na yapılmıyor? Artık kadınlar ve istihdam altına alınmıyor? Ve Nurdağ'nda şey diyorlar işte, “bazı kadınlar işte bazı hatalar yapıyor”. Neden yapıyor işte? Nefsinin istediği için mi yapıyor yoksa bir kuru ekmeğe muhtaç kaldığı için mi yapıyor? Bence bir ekmek davası uğruna yapıyor, onu da güzel bir hayat yaşatır işte karnımı doyurur, ya da işte bir gülücük saçır sevgilim de mutlu olurum diye.”

Örneğin çalışmanın sosyo-psikolojik yaraları sarmak için önemli olduğu vurgusunu yapan bir kadının ifadeleriyle:

Acılarımızı atlatmak için meşgaleye ihtiyacımız var. Hepimizin hem maddi kaygılarımızı atlatmak için, bizim kendi ayağımızda durmamız lazım. Vücudumuz yorulacak gündüz ki sabah, akşam kafamızı koyduğumuzda uyuyalım. Çünkü biz bir şeyle uğraşmayınca edemeyince gece yatağa girdiğimizde yaşantılar aklımıza geliyor. Uyku uyuyamıyoruz, acılarımızı hatırlıyoruz.

Yukarıda belirtilen ifadelere paralel olarak, fuhuş ve madde bağımlılığı, hem çok paydaşlı toplantılarda hem de odak grup görüşmelerinde, saha araştırması sırasında dile getirilen en önemli olumsuz başa çıkma mekanizmalarından ve sorunlarından birisi olarak ortaya çıkmıştır. Her iki konuda da yetkililer somut risklere ve olaylara atıfta bulunabilmektedir. Deprem öncesinde var olan soruşturma mekanizmalarının hasar almasının (mahallelerin ve hedeflenen yerlerin fiziksel kaybı, ili daha iyi tanıyan kolluk kuvvetlerinin yeniden atanması/nakledilmesi ve devam eden önleme ve soruşturma çalışmaları dahil) risk ve vakaların artmasına neden olduğu belirtilmiştir. Örneğin *Adıyaman* paydaş toplantısında bölgede deprem öncesinde gerçekleşen fuhuş ve madde bağımlılığının afet esnası ve sonrasındaki kaos ortamında daha serbest bir şekilde yaşandığı ileri sürülmüştür. Her iki sorunu da engelleyen mekanizmaların (aile, arkadaş ve komşu denetimi, uzman personel vs) deprem sebebiyle zarar görmesi fuhuş ve madde bağımlılığını daha görünür kıldığı ileri sürülmektedir.

48 CEDAW/C/GC/33, parag 25.

49 CEDAW/C/GC/37, parag. 4.

Öte yandan, odak grup görüşmelerinde kadınlar sıklıkla her iki konuya ilişkin gözlem ve “duyumlarını” paylaşmıştır. Bu nedenle özellikle fuhuş konusunda, odak grup görüşmeleri kadınlar arasında yaygın olan, özellikle yalnız kadınları etkileyen ve geçici yerleşim merkezlerinde yaşayan kadınları olumsuz etkileyen, cinsiyet temelli kalıpyargılara dayanan bir önyargı seviyesini de ortaya çıkarmıştır. Örneğin *Hatay*'da, hukuka aykırılık veya cinsel sömürüye dair açık bir bilgiye dayanmaksızın, bazı kadınlar geçici yerleşim merkezlerinde fuhuş olduğundan emindir:

G6: Mesela bizim arka konteynıra geçip gidenler varmış abla, giderken de atlele yakalanmışlar ama herhangi bir işlem yapmamış beki. Yani ama ben görmedim, ben duyduğumu söylüyorum sadece. Yani baya bir yere adamlar geliyormuş, adamlar atletli affedersin, sürekli geçip çıkan olduğu için öyle yakalamışlar.

G2: Ben yapıldığını duydum yani burada o tarz bir ticaret.

Görüşmeci: Burada mı? Konteyner kentte?

G2: Konteyner kentte, hatta yerini de biliyorum, kadını da biliyorum, ama gidip söyleyemem başım belaya girer. Zaten yani sürekli orada o yani.

G5: Kulaktan kulağa yayılıyor sevgili mi değil mi bilmiyoruz. Biz de duyduk. Hatta olay çıkmış ki kovalamış, atlele çıkma mevzu. Kadın kendini, adam kendini dışarı attı, ama hani onlar sevgili mi değil mi bilmiyoruz. Kulaktan kulağa yayılıyor, hatta bekçiler falan gitti. Biz haber de verdik gittiler ama akıbetini sonrasını bilmiyoruz yani. Ya hatta burada yakalandı dendi, takibe alınıyor dendi.

Ortaya çıkan bu önyargıya rağmen, odak grup görüşmelerinde özellikle ekonomik geçimsizlik sebebiyle kadınların fuhuşa yönelebildiği kanısı da yaygındır. Kimi görüşmelerde bu kadınların yabancı uyruklu olduğu ileri sürülürken kimi görüşmelerde uyruktan bağımsız olarak bölgede genel olarak fuhuş sorununun arttığı söylenmiştir. Kız çocukları açısından ise eğitime devam edememeleri veya gündelik bir uğraşlarının olmaması, fuhuşa yönelmelerini arttıran etkenler olarak belirtilmiştir.

Fuhuşun yanı sıra ekonomik sıkıntılarla birlikte madde bağımlılığının arttığı ve hatta kullanıcıların bu maddeleri çocuklara da özendirildiği dile getirilmektedir. Buna ilişkin endişeler *Hatay*'da şu şekilde tartışılmıştır:

G4: Ben de duydum öyle ise şey. Diyorsunuz ya bu var mı mesela, biz de o gün eee oradan geçerken işte erkek kadın bunun için farklı bir kelime de kullanıyorlar; “belki de uyuşturucu almışımıdır”. Yüksek sesle söylüyorlar. Böyle duydum yani arkama bakmadım da.

G1: Özendirme gibi bir de, çocuklarımızın duyduğunu düşünün.

Görüşmeci: Ticareti yapıyor mu?

G1: Büyük ihtimal.

G4: Polisler onun takibindeymiş diye konuşuluyor ama yayıldıktan sonra mı hayır diyeceksiniz? Niye hala daha var biliyorsunuz, niye bu işi hemen sonlandırmıyorsunuz? Yani biz istemiyoruz!

G1: Ya dediği şeyi burada mesela, bir şey için dağıtmak isteyen, şekerdi çikolataydı dağıtmak isteyen oluyor. Çocuklarımıza böyle bir şeyin dağıtıldığını düşünmek bile istemiyorum. Çünkü çocuklarımız diyecek ki, hani birinin hayırına dağıtıyor diye alacak. Çünkü dağıtılan her şeyi alıyor çocuklar, böyle bir şeyin verildiğini düşünmek dahi istemiyorum.”

Kadınlar, kadınların ve kız çocuklarının ihtiyaçlarına göre hazırlanmış temel malzemelerle dolu hijyen kitlelerini teslim alıyor. Fotoğraf: İlkın Eskişehlivan / UN Women

HUKUKİ ÖNCELİKLER VE ÖNERİLER

A. KADINLARIN HUKUKİ ÖNCELİKLERİNİN BELİRLENMESİ VE BUNLARA YANIT VERİLMESİ

Yukarıdaki gözlem ve bulguların Türk hukukunda hukuki kavram ve kurumlar olarak yansımaları, başlangıçta belirlenen dört tartışma teması altında yer almaktadır: özel hukuk (sözleşme hukuku, medeni hukuk) konuları, kamu hukuku (ceza ve idare) konuları, şiddetle ilgili konular (6284 sayılı Kanun, medeni hukuk ve ceza hukuku) ve çocuklarla ilgili konular (Çocuk Koruma Kanunu ve çocuk hakları). Araştırma, deprem sonrası iyileşme sürecinde kadınların adalete erişimi için yapılabilecek diğer çalışmalarda referans olarak kullanılmak üzere kadınların hukuki önceliklerine ışık tutmayı amaçladığından, temel bulgularda belirtilenlere ek olarak, hukuki önceliklerin hukuki kavramlar ve kurumlara açık bir şekilde atıfta bulunularak kategorize edilmesi, adalet sisteminde yer alan veya adalet sistemiyle ilgilenen, merkezi seviyede veya yerelde faaliyet gösteren kamu ve sivil toplum aktörleri için faydalı olacaktır.

Kamu Hukukunda Öncelikler	Özel Hukukta Öncelikler	Aile Bireyleri İçin Öngörülebilirlik Hususunda Öncelikler	Kadınlara ve Kız Çocuklarına Yönelik Şiddetin Sonlandırılmasında Öncelikler
Kolluk kuvvetleri ve bekçi faaliyetleri, şikayete dayalı işlem yapma yükümlülükleri	Adres beyanı	Çocuk kaçırma ve alıkoyma	Cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar
Vatandaşlar ve kamu görevlileri için suçların bildirilmesi ve şikayetler	Kadınların aile içinde miras, deprem kaynaklı yardım ve alacaklardan dışlanması	Refakatsiz ve ayrı düşen çocukların korunması	Fiziksel ve psikolojik şiddet içeren suçlar
Madde bağımlılığı ve satışı ile ilgili suçlar	Deprem destekleri ve doğal afet sigortası alacakları	Gaiplik ve ölüm tespiti	Çoklu evlilikler
Fuhuş ve insan ticareti	Deprem sonrası borç erteleme, kredi borçları ve abonmanlık sözleşmeleri	Miras	6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun Etkin Uygulanması
Gasp, yağma ve hırsızlık suçları	Deprem kaynaklı tazminat davaları	Deprem sonrası nafaka uyumsuzlukları ve nafaka tahsilatı	
Deprem sonrası hasar tespit süreci, zayi belgesi	Kira uyumsuzlukları	Eğitime Erişim	
Depremle ilgili idari yargı süreci			
Kesişen Öncelikler: Adli Yardıma Erişim, Mağdur Hizmetlerine Erişim			

B. ÖNERİLER

Kadınların deprem sonrası adalete erişim kanallarını açmak için; **deprem sonrası bağlamda yasaların uygulanmasında karşılaşılan belirli zorluklara ilişkin rehberlik de dahil olmak üzere, yukarıdaki çerçevenin yükümlülük sahiplerinin kurumsal kapasitelerinin artırılması yoluyla etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir.** Devletler ayrıca "kadınların haklarını kullanmalarını ve talep etmelerini engelleyen ve etkili çözüm yollarına erişimlerini engelleyen toplumsal cinsiyet kalıp yargıları da dahil olmak üzere altta yatan sosyal ve kültürel engelleri ortaya çıkarma ve ortadan kaldırma yükümlülüğüne sahiptir".⁵⁰ Bu nedenle, yükümlülük sahiplerini ve hak sahiplerini hedef alan her türlü müdahalenin **toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını** da ele alması gerekmektedir. Ayrıca, kadınların hakları konusundaki farkındalıklarının ve hukuk okuryazarlıklarının artırılması ve desteklenmesi gerekmektedir ki kurumlar adalete hizmetlerinin sağlanmasında harekete geçirilebilsin.

Hukuki çerçevenin etkin bir şekilde uygulanmasının yanı sıra, kadınların deprem sonrası adalete erişimini desteklemek için aşağıdaki öneriler, deprem sonrası iyileştirme çalışmalarında yer alan kamu, sivil toplum, özel sektör ve uluslararası aktörler tarafından dikkate alınabilir.

Kadınların adalete erişimi için kurumsal, yapısal ve fiziksel kanalların açılması:

- **Geçici yerleşim yerlerinde kısa süreli hukuki hizmet verebilecek birimlerin kurulması** özellikle ilgili barolar ve kamu kurumlarınca önerilmektedir. Bu hususun, CEDAW Komitesi'nin 33 Sayılı Tavsiye Kararı'nda da altı çizilmiştir: "Kadınların adalete erişim sağlamak için ortaya koymak zorunda kaldığı çabaları azaltmak amacıyla bir dizi yasal ve sosyal hizmetleri de içine alan "ilk adım merkezleri" gibi adalete erişim merkezlerinin oluşturulması. Bu merkezler yasal danışmanlık ve yardım sağlayabilir, yasal işlemleri başlatabilir, kadına yönelik şiddet, aile problemleri, sağlık, sosyal güvenlik, istihdam, mülkiyet ve göç gibi bir dizi alana ilişkin kadınlara yönelik destek hizmetlerini koordine edebilir. Bu merkezler yoksul kadınlar, kırsal bölgelerde ve uzak mesafelerde yaşayan kadınlar da dâhil tüm kadınlar için erişilebilir olmalıdır."⁵¹

Kadınlar, kadına yönelik şiddetle ilgili koruma mekanizmaları hakkında bilgi alıyor. Fotoğraf: Nilüfer Baş / UN Women

50 CEDAW/C/GC/33, para. 7.

51 CEDAW/C/GC/33, para. 17(f).

- Adli yardım sistemi ile ilgili zorlukların başında depremden önce de bütçe yetersizliği sorununun geldiği hususu dikkate alınarak,⁵² adli yardım hizmetleri için **toplumsal cinsiyete duyarlı planlama ve bütçeleme**, adli yardıma uygunluk kriterlerinin toplumsal cinsiyete dayalı etkilerinin değerlendirilmesi merkezi ve il düzeyinde bir öncelik olmalıdır.
- Vaka yönlendirmelerinin hızlı bir şekilde yapılabilmesi için hem vatandaşlar hem de hizmet sağlayıcılar için **adalet hizmetlerinin yerleri ve kapsamı hakkında erişilebilir ve güncel bilgi dağıtımı** yapılması tavsiye edilmektedir. Ayrıca, kaynakların mevcudiyetine bağlı olarak, kadınların “merkezi” hizmet sunum noktalarına fiziksel erişimini kolaylaştıracak toplu taşıma alternatifleri planlanabilir.

Adaletin önündeki sosyal, kültürel ve ekonomik engellerin ele alınması:

- **Bölgedeki depremde personelin psiko-sosyal ihtiyaçlarının karşılanması ve eksik kalan personel sayısının tamamlanması gerekmektedir.** Zira “*Taraf Devletler, ... zihinsel ve psikolojik sağlık (...) da dahil olmak üzere kadınların sağlık haklarının geliştirilmesi, korunması ve yerine getirilmesi için ayrıntılı politikaların ve bütçe tahsislerinin yapılmasını sağlamalıdır.*⁵³ Psikososyal destek, olumsuz başa çıkma mekanizmalarıyla ilgili olarak da önemlidir. Hem kadınlar hem de çocuklar için psikolojik destek hizmetlerinin artırılması ve ilgili durumlarda bunun için mevcut hukuki kanalların devreye sokulması önemlidir. 6284 sayılı Kanun ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda öngörülen psikososyal destek hükümleri, mümkün olan durumlarda idari düzeyde harekete geçilmesi için hukuk uygulayıcıları tarafından ele alınmalıdır.
- **Deprem bölgesinde kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesi**, depremden etkilenen kadınların hem finansal hem de psikososyal refahını desteklemek amacıyla **programlama ve kaynak seferberliği için öncelikli bir alan olmalıdır.**
- Çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler, uyuşturucu madde kullanımı ve yaşamsal ihtiyaçların karşılanması amacıyla yapılan seks işçiliği gibi olumsuz başa çıkma mekanizmalarının risklerini azaltmak için **gençler ve çocukları hedefleyen programlar yapılmalıdır.**
- Kadınların adalete erişimini desteklemek için yerel aktörlerin katılımını sağlayarak **toplum temelli müdahaleler geliştirilmelidir.** Kadınların hukuki kaygılarını kültürel açıdan duyarlı bir şekilde daha iyi tespit etmek ve ele almak için yerel barolar, sivil toplum kuruluşları ve kurumlarla birlikte programlama yapılması gerekmektedir.

Son olarak, kadınların deprem sonrası adalete ve genel olarak hizmetlere erişimine ilişkin daha fazla araştırma yapılması, deprem bölgesindeki kadınlar ve kız çocukları tarafından henüz paylaşılmayan hususların ortaya çıkarılması için keşfedilmeye değer bir alan olmaya devam etmektedir.

Hatay'daki konteyner kentte çocuğuyla birlikte yürüyen bir kadın. Fotoğraf: Sena Şar / UN Women

52 Uygur, s. 55 vd.

53 CEDAW/C/GC/37, parag. 65

KAYNAKÇA

Avrupa Konseyi, *Kadınların Karşılaştıkları Özel Zorluklar Dahil Adalete Erişimin Ölçülmesine Yönelik Çerçeve* Hakkında Çevrimiçi Yuvarlak Masa Toplantısı Raporu, 2022. Raporun tamamına şu adresten erişilebilir: <https://rm.coe.int/kadinlarin-adalete-erisimin-olculmesi-yuvarlak-masa-toplantisi-raporu-/1680a876ba> (E.t. 12.08.2023).

Ayça Ergun, Aykan Erdemir, "Negotiating Insider and Outsider Identities in the Field: "Insider" in a Foreign Land; "Outsider" in One's Own Land", <https://doi.org/10.1177/1525822X09349919>.

Bridgette Toy – Cronin, "Ethical Issues in Insider-Outsider Research", *The SAGE Handbook of Qualitative Research Ethics içinde*, Ed. Ron Iphofen; Martin Tolich, London: SAGE.

CEDAW/C/GC/33. Tavsiyenin Türkçe tam metnine şu adresten erişilebilir: <https://www.aile.gov.tr/media/35253/cedaw-33-sayili-genel-tavsiye-karari.pdf> (E.t. 16.08.2023).

CEDAW/C/GC/37. Tavsiyenin tam metnine şu adresten erişilebilir: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2FC%2FGC%2F37&Lang=en (E.t. 16.8.2023).

Çağla Gül Bulut et al., *6 Şubat 2023 Depremi Sonrası Çocuk Hak İhlalleri Gözlem Raporu*. Raporun tamamına şu adresten erişilebilir, <https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/6SUBATDEPREMISONRASINDACOCUKHAKLARIIHLLALIGOZLEMRAPORU.pdf> (E.t. 12.08.2023).

Gülriiz Uygur, *Türkiye'de Kadınların Adalete ve Adli Yardıma Erişimine İlişkin Engelleri Anlamak*, Avrupa Konseyi 2022. Raporun tamamına şu adresten erişilebilir: <https://www.coe.int/tr/web/ankara/-/kadinlarin-adalete-erisimine-ilişkin-yeni-yayinlar-artık-çevrimiçi> (E.t. 13.09.2023).

IASC (2017) Policy Gender Equality and the Empowerment of Women and Girls in Humanitarian Action, [bu bağlantıdan](#) ulaşılabilir.

Julinda BEQIRAJ; Lawrence MCNAMARA, *International Access to Justice: Barriers and Solutions Bingham Centre for the Rule of Law Report*, October 2014. Raporun tamamına şu adresten erişilebilir: https://www.biicl.org/documents/485_iba_report_060215.pdf?showdocument=1 (E.t. 22.08.2023).

Lori MANN et al., *Adli Yardım Avukatları için Türkiye'de Kadınların Adalete Erişimine Dair El Kitabı*, Avrupa Konseyi, Kasım 2022. Şu adresten erişilebilir: <https://www.coe.int/tr/web/ankara/-/kadinlarin-adalete-erisimine-ilişkin-yeni-yayinlar-artık-çevrimiçi> (E.t.12.08.2023).

Monique M. Hennink, Focus Group Discussions, New York: Oxford University Press, 2014.

Norman Denzin; Yvonna S. Lincoln (Eds), *The SAGE Handbook of Qualitative Research*, London: SAGE, 2018.

Opuz-Türkiye (2009), Başvuru No. 33401/02. Kararın tamamına şu adresten erişilebilir: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiasqM-6qCAXbYPEDHfI_Bz8QFnoECAwQAQ&url=https%3A%2F%2Fhudoc.echr.coe.int%2Ftur%3F%3D001-92945&usq=AOvVaw1-cQT8Kozq009h1dk9iCP&opi=89978449 (E.t. 04.11.2023).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı – 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporuna bu bağlantıdan erişilebilir: <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaraş-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf>

Türkiye Barolar Birliği, *Depremzedeler için Hukuk Rehberi*. Rehberin tamamı için bkz. <https://d.barobirlik.org.tr/2023/DepremzedelericinHukukRehberi/4/> (E.t. 19.08.2023).

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, *Barınma Hakkı Bağlamında Deprem Sonrası Kira Artışlarının Değerlendirilmesi Raporu*, Ankara, 2023. Raporun tamamı için bkz. <https://www.tihk.gov.tr/barinma-hakki-baglaminda-deprem-sonrasi-kira-artistilarinin-degerlendirilmesi-raporu> (E.t. 04.11.2023).

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, *Deprem Sonrası Yaşananlara İlişkin İnsan Hakları ve Ayrımcılık Hukuku Bağlamında İzleme Raporu*, Ankara, Eylül 2023. Raporun tamamı için bkz. <https://www.tihk.gov.tr/public/ditör/uploads/BIRCxLeO.pdf> (E.t. 03.11.2023).

UN OCHA (Nisan 2023) *İnsani Yardım İhtiyaç ve Müdahale Özeti -Türkiye*. Bu bağlantıdan erişilebilir: Available at this: <https://reliefweb.int/report/turkiye/turkiye-humanitarian-needs-and-response-overview-interim-update-published-11-april-2023-entk>

UN Women, *Brief on Earthquakes in Türkiye: Impact and Priorities for Women and Girls*, March 2023. Raporun tamamına şu adresten erişilebilir: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2023-03/UN%20Women%20Brief%20on%20Earthquake%20in%20Türkiye%20Gendered%20Impacts%20and%20Response_0.pdf (19.08.2023);

UN Women, *Her Aftermath: The Impact of the Earthquakes in Türkiye: Perspectives of Civil Society Organizations Working for the Rights of Women and Girls*, May 2023. Raporun tamamına şu adresten erişilebilir: <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/05/her-aftermath-the-impact-of-the-earthquakes-in-turkiye-perspectives-of-civil-society-organizations-working-for-the-rights-of-women-and-girls> (E.t. 19.08.2023)

UN Women, *Her Aftermath: The Impact of the Earthquakes in Türkiye: Focus on Prevention and Response to Violence Against Women and Girls*, July 2023. Raporun tamamına şu adresten erişilebilir: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2023-10/her_aftermath_evaw_mission_report_2.pdf (E.t. 31.10.2023)

Uwe Flick, *The SAGE Handbook of Qualitative Research Design*, London: SAGE, 2022.

Women Empowerment in Humanitarian Action Working Group- Türkiye- Terms of Reference, 15 March 2023.

Türkiye'de kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddeti sona erdirmeye yönelik çabaları ve nasıl destek olabileceğiniz hakkında daha fazla bilgi için, evaw.turkiye@unwomen.org ile iletişime geçebilirsiniz. UN Women'ın depremlerin kadınlar ve kız çocukları üzerindeki yıkıcı etkilerine nasıl yanıt verdiği ilişkin daha fazla bilgi için [web sitemizi](http://www.unwomen.org) ziyaret edebilirsiniz.

Türkiye Barolar Birliği
Oğuzlar Mahallesi Barış Manço Caddesi Av. Özdemir Özok
Sokak No:8 06650, Balgat, Ankara Türkiye
www.barobirlik.org.tr
Türkiye Barolar Birliği [f](#) | [@](#) | [X](#)

UN Women Türkiye
Park Oran Ofis Turan Güneş Bulvarı No: 180Y/58
06450, Oran, Çankaya, Ankara Türkiye
www.unwomen.org
[f](#) | [@](#) | [X](#) UN Women Türkiye

